

מה בצע כי נהרוג את אחינו

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אַחֵיו מַה בַּצַּע כִּי נַהַרְג אֶת אַחֵינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דַּמּוֹ: (בראשית לז כו).¹

רש"י בראשית לז כו – מה ממון

מה בצע - מה ממון, כתרגומו: וכסינו את דמו - ונעלים את מיתתו.²

אבן עזרא בראשית לז כו – מה תועלת

"מה בצע" - מה תועלת, וקרוב מטעם חפץ, וכן "מה בצע בדמי" (תהילים ל ז).³

מסכת סנהדרין דף ו עמוד ב – כנגד יהודה

"ובוצע ברך נאץ ה'".⁴ רבי מאיר אומר: לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה, שנאמר: "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו". וכל המברך את יהודה - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר: "ובוצע ברך נאץ ה'".⁵

פסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא י כי תשא – באים להרוג ומברכים

... כיון שראו אותו חשבו עליו להרגו, שנאמר: "ויאמרו איש אל אחיו וגו' ועתה לכו ונהרגוהו" (בראשית לז יט). והם עומדים ומשליכין אותו לבור ואומרים: נאכל ונשתה ואחר כך אנו מושכים אותו ומעלים והורגים אותו. אכלו ושתו,⁶ באו לברך, אמר להם יהודה: באים להרוג ומברכים להקב"ה? אין אנו אלא מנאצים. מהו: "מה בצע כי נהרוג את אחינו"? אמר להם יהודה: "בוצע ברך נאץ ה'" (תהילים י ג), אלא: "לכו ונמכרונו לישמעאלים" (בראשית לז כז).⁷

¹ הרבה "בצע" יש במקרא, אבל "מה בצע" יש רק עוד שניים נוסף לזה שבפרשתנו. ראה בתהלים ל, מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, הקשור גם בחג החנוכה אחר כותלנו, פסוק י: "מה בצע בדמי בְּרַדְתִּי אֶל שַׁחַת הַיּוֹדֵךְ עִפְר הַיְגִיד אֲמַתְךָ". וכן במלאכי ג יד, [הפטרות שבת הגדול](#): "אֲמַרְתֶּם שׁוֹא עֶבֶד אֱלֹהִים וּמַה בַּצַּע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמֶרְתּוֹ וְכִי הִלְכְנוּ קִדְרָנִית מִפְּנֵי ה' צְבָאוֹת".

² פשוט פשוט הוא שבצע זה ממון, כמו שהכתוב אומר: "בצע כסף לא לקחו" (שופטים ה יט, שירת דבורה), "ויטו אחרי הבצע ויקחו שוחד" (שמואל א ג ח, בני שמואל) ועוד רבים. אז מדוע נזקק רש"י להסתמך על תרגום אונקלוס? אולי מפני שיש קושי לומר שבצע כאן הוא ממון, שאם כן מה אומר יהודה לאחיו: "מה בצע ... לכו ונמכרונו ...". - מזה שנהרוג את יוסף לא יצא לנו כסף, בואו ונמכרו אותו. נשמע לא טוב ופרדוכסלי. בסוף הרי יש כאן בצוע כסף כמו שזועק הנביא: "על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעליים" (עמוס ב ו). ראה דברינו [על מכרם בכסף צדיק](#) וכן [בעבור נעליים](#) בפרשה זו. אבל לא רק רש"י ואונקלוס הולכים בדרך זו, גם מפרשים נוספים רואים ב"מה בצע" שבפרשתנו מקור לכך שבצע הוא ממון או חמדנות הממון. ראה רמב"ן על הפסוק: "אנשי אמת שנאי בצע" בשמות יח כא: "כי הממון יקרא בצע, מה בצע כי נהרוג את אחינו (בראשית לז כו)". בדומה לכך גם רשב"ם שם: "מה בצע כי נהרוג, מה שכו"ר? וכן מצודת ציון על הפסוק: "כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך" בירמיהו כב יז: "בצעך - ענין חמדת הממון כמו מה בצע (בראשית לז)". ואם נחזור לשיטת רש"י בפסוק שלנו שבצע הוא ממון, נאמר שיהודה התכוון לרצות את אחיו הקנאים ולהמיר את תאוות הדמים בחמדת דמים. איך יוצא מכך יהודה? טוב או רע?

³ אבן עזרא מקשר את הפסוק שלנו לפסוק בתהלים (ראה הערה 1) ומעדיף את "מה בצע" במובן של תועלת או תכלית. וכן מפרש בתהלים שם מצודת דוד: "מה בצע - מה תועלת כשישפך דמי". ורש"י שם לא מפרש את הפסוק, רק את זה שקודם לו: "אליך ה' אקרא ואתחנן - תמיד לאמר לפניך מה בצע בדמי וגו' ואתה שמעת קולי והפכת מספדי למחול לי". אולי כבר בתהלים "מה בצע" הוא במשמעות שאולה, לא של ממון, אלא של תועלת ותכלית (הממון הוא התכלית...). וכך גם בפסוק במלאכי (ראה שוב הערה 1). עכ"פ, לפירוש אבן עזרא, יהודה יוצא קצת יותר טוב. הוא אומר לאחיו: מה התועלת בהריגתו של יוסף, מוטב שנמכרו אותו ומה שחשוב הוא שידינו לא תהיה בו. יהודה, עפ"י אבן עזרא, כלל לא עוסק בדיני ממונות, אלא בדיני נפשות.

⁴ הרי לנו פסוק נוסף המדבר על בצע, הפעם כפועל, לא כשם עצם. הפסוק המלא בתהלים י ג הוא: "כִּי הִלַּל רָשָׁע עַל תְּאֵוֹת נַפְשׁוֹ וּבַצַּע בָּרַךְ נֶאֱזָן ה'". הגמרא שם דורשת פסוק זה לעניין הדיון אם בעשיית דין עדיפה פשרה, כשיטת אהרון שהיה רודף שלום ואוהב שלום, או מיצוי הדין במלוא עומקו - "יקוב הדין את ההר", כשיטת משה. ראה בגמרא שם שהפסוק מתהלים נדרש גם על עניין מצווה הבאה בעבירה. באמצע הדיון ההלכתי באה דרשת אגדה של ר' מאיר הקשורה לענייננו.

⁵ עפ"י ר' מאיר, יהודה הוא בוצע, כמי שנהג בפשרה וחולשה שלא במקום ולכן כל מי שמברך אותו הרי הוא מנאץ ה'! יהודה לא גילה את המנהיגות שהייתה מצופה ממנו, מוטיב שנראה בהרחבה בהמשך. במקבילה בירושלמי, נראה שאמירה זו של ר' מאיר מרוכזת ומופנית כנגד אחי יוסף כולם, בלי להזכיר את יהודה במפורש. ראה ירושלמי מסכת סנהדרין פרק א הלכה א: "רבי מאיר אומר: מה תלמוד לומר: בוצע ברך נאץ ה'? אילו אחי יוסף, שנאמר: מה בצע כי נהרוג את אחינו". אך נוסח הבבלי שאסור לברך את יהודה "הדיר שינה" מעיני המפרשים אשר התאמצו מאד לרכך אותו. ראה פירוש מהרש"א בגמרא סנהדרין שם שמביא שיטות רבות ומוסיף גם משלו שבעצם מי שמברך, היינו מקלל את יהודה (בלשון נקיה) ולא מבין את כוונתו לטובה, הוא זה שמנאץ את ה'. ראה עוד פירוש תורה תמימה בפרשתנו, פרק לז הערה כא, שמביא את פירוש מהרש"א ומחזק אותו ממדרשים על הפסוק: "מטרף בני עליית" שנראה לקמן. אולי כוונת ר' מאיר רק על המעשה הספציפי הזה - אין לברך את יהודה על דבריו ומעשיו כאן. הצעה זו נראה להלן בתנחומא ואחרים.

⁶ ראה במדבר רבה ג יג שהכל התחיל בהליכת האחים לשכם: "וילכו אחיו לרעות את - למה נקוד על את? מלמד שלא הלכו לרעות אלא לאכול ולשתות ולהתפתות". ראה דברינו [פסוקים שיש עליהם ניקוד](#) בפרשת וישלח.

⁷ יהודה רואה את האחים בשיא שפלותם ונבלותם, יושבים לאכול ולשתות וחוגגים את מיתתו הצפויה של יוסף. והם מקפידים כמובן לברך ברכת המזון! (אולי גם במזמן, רק שחסר להם "אלהינו", ראה מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית

בראשית רבה פרשה צט סימן ז – אחריות שמעון ולוי

... התחיל קורא: "שמעון ולוי אחים" - אחים של פחת. אמר להם: אחים הייתם בדינה, שכתוב: "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו" (בראשית לד כה), ולא אחים ליוסף שמכרתם אותו! אמר ר' שמלאי: בראובן כתוב: "ויאמר אליהם ראובן: אל תשפכו דם... למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו" (בראשית לז כב) - הרי ראובן לא היה במכירתו של יוסף. ואף יהודה אומר להם: "מה בצע כי נהרוג את אחינו" (שם שם כו). הללו הם הגדולים, נמצאת למד ששניהם מכרו אותו.⁸

מדרש תנחומא פרשת עקב סימן ו – התחיל במצווה ולא גמרה

"כל המצוה אשר אנכי מצווך היום תשמרון לעשות" - אם התחלת במצוה הוי גומר את כולה. למה? אמר רבי יוחנן: כל מי שמתחיל במצוה ואחרי כן בא אחר וגומרה, נקראת על שם גומרה. ממי את למד? ממש. כיון שיצאו ישראל ממצרים, מה כתיב? "ויקח משה את עצמות יוסף" (שמות יג), כל העם עוסקין בביזה ומשה היה מטפל בעצמות יוסף... נסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ, הכניסו ישראל עצמות יוסף וקברו אותן ותלה המצוה בהן, שנאמר: "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם" (יהושע כד). לכך אמר להם: "כל המצוה אשר אנכי מצווך היום תשמרון לעשות".⁹

אמר רבי ינאי: כל המתחיל במצוה ואינו גומרה, קובר אשתו ושני בניו. ממי אתה למד? מיהודה, שנאמר: "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו'". ישבו לפרוס על הפת, אמר להם: הורגים אנו את אחינו ומברכים? שנאמר: "ובוצע ברך נאף ה'" (תהלים י). לכך כתיב: "מה בצע וגו' לכו ונמכרנו לישמעאלים". ושמעו לו שהיה מלך.¹⁰ ואילו אמר להם להחזירו אל אביו היו שומעין לו. אלא התחיל במצוה ולא גמרה. לפיכך, המתחיל במצוה יהא גומר את כולה.¹¹

מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישב סימן ח – האחים טוענים כנגד יהודה

"ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו" (בראשית לח א).... מה כתיב ביעקב? "ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם" ... כיון שראו בניו שכך היה מתרעם, ולא היה מקבל תנחומין, הלכו להם אצל יהודה, אמרו לו: אתה עשית לנו את כל הרעה הגדולה! אמר להם: אני אמרתי לכם: "מה בצע כי נהרוג את אחינו וגו'".

אות קנז ששיטפו עמהם את השכינה, דברינו [הקולר תלוי בצוואר כולם](#)). במצב זה המירב שיכל יהודה לעשות הוא להוכיח אותם על השילוב השפל של אכילה ושתייה וברכה יחד עם כוונה להרוג נפש והוא מנסה להסיט אותם לרעיון של מכירה והמרת דמים בדמים. אלא שמכירה לעבד באותם הימים הייתה חמורה ונחשבה כמעט כמו מיתה. ועדיין כף המאזניים מעוין באשר ל"מה בצע" של יהודה אם הוא לזכות או לחובה, מעשה חיובי או שלילי, מנהיגות או בריחה. האם ברך איתם?

⁸ מדרש זה הוא על ברכת יעקב לשמעון ולוי, בפרשת ויחי, ומנסה להראות שהם אלה שמכרו את יוסף. לשם כך, יש לנקות את ראובן ויהודה ואז נשארים שמעון ולוי האחים הגדולים שרק להם הייתה היכולת לעשות מעשה כזה וששאר האחים לא ימחו. ניחא ראובן שלא השתתף במכירה, כך עולה מפשט הפסוקים. אבל כיצד זה לא היה יהודה במכירה? הלא הוא זה שאמר: "לכו ונמכרנו לישמעאלים"! לא נהרוג, אבל עדיין נמכור. איך יכול המדרש להתעלם מפסוק זה? האם נעשה "חלקה ופרשה" ונאמר שיהודה רק אמר את פסוקו: "מה בצע כי נהרוג את אחינו וכיסינו את דמו" ואילו את פסוקו: "לכו ונמכרנו לישמעאלים" הציגו האחים כתחליף ויהודה רק לא מחה? ואולי מתכוון הדרשן שיהודה רק אמר אבל לא עשה וכוונתו הייתה, בדומה לראובן, להרוויח זמן אצל האחים ואח"כ כשיירגעו הרוחות וישקוט הדם החם להשיבו בסתר אל אביו; והאחים, בפרט שמעון ולוי, ממשו את מה שיהודה הציג רק בכדי להרגיע ושוב לא יכל יהודה למחות? אולי. כך או כך, נראה שמדרש זה, שמטרתו להשחיר פני שמעון ולוי (בברכתו של יעקב אליהם בפרשת ויחי), יוצא מגדרו להגן על יהודה במתכוון או שלא במתכוון.

⁹ הבאנו חלק זה של המדרש, משום שגם אם איננו נוגע לעניינינו במישרין, נוגע גם נוגע בעקיפין. יהודה, כפי שנראה, התחיל במצווה ולא גמר. משה שזכה להתעסק ארבעים שנה בעצמות יוסף (ראה המדרשים על ארונו של יוסף שהיה מהלך בסמוך לארון העדות, בדברינו [שני ארונות היו](#)), גם לא זכה לגמור המצווה. מי גמר אותה? בני ישראל. תחת הנהגתו של יהושע שהוא מצאצאי יוסף. ראה דברינו [המתחיל במצווה הוא גומרה](#) בפרשת מטות.

¹⁰ זו נקודה מרכזית במדרשים אלה. ליהודה הייתה היכולת. הוא היה גביר באחיו, הוא היה מלך עליהם. ראה גם בראשית רבה פד יז: "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו' - אמר ר' יהודה בר' אלעי: בשבח יהודה הכתוב מדבר. בשלושה מקומות דיבר יהודה בפני אחיו ועשו אתו מלך עליהן: ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע, ויבוא יהודה ואחיו (בראשית מד יד), ויגש אליו יהודה (שם שם יח)". יש כאן אולי השלכה לאחור מדמות שבט יהודה השליט, מלכות דוד ושלמה, על מעשי האבות. אבל המדרש רואה את שורשי מלכות יהודה בפרקי בראשית אלה.

¹¹ ראה מקבילת המדרש זה בבראשית רבה (אלבק) פד ושם הטענה כלפי יהודה: "היה לו להוליכו בכתפו אצל אביו" - "ר' יהודה בר' סימון ר' חנן בשם ר' יוחנן: כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה קובר אשתו ובניו. ממי את למד? מיהודה: ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו' - היה לו להוליכו בכתפו אצל אביו". ראו גם דברים רבה פרשה ח. בחלק הראשון של המדרש הביטוי הוא: "המתחיל במצווה יהא גומר את כולה" ואילו כאן הביטוי הוא הרבה יותר קשה: "כל המתחיל במצווה ואינו גומרה קובר אשתו ושני בניו". (הביטוי השגור היום: "המתחיל במצווה אומרים לו גמור", איננו במדרשים והוא לשון עממית). מדוע? כי בינתיים באה פרשת יהודה ותמר, הכלואה באמצע סיפור מכירת יוסף, בה מתה אשתו של יהודה ושני בניו ער ואונן. ומשום שפה לא מדובר במצווה של העלאת עצמות מת, כי אם בשמירה על החי והצלת נפשות. כך או כך, אלה המדרשים שמותחים ביקורת על יהודה שלא גילה מנהיגות כפי שיכול היה. בדרך זו ניסינו גם לבאר את דברי ר' מאיר בגמרא סנהדרין לעיל.

" , ואתם אומרים : אתה עשית? אמרו לו : ולא שמענו לך? אתה אמרת : "לכו ונמכרנו לישמעאלים" - ושמענו לך, אילו אמרת : לכו ונחזירו לאביו, לא היינו שומעים לך? לפיכך באותה שעה עמדו ונידו אותו, מניין? ממה שקראו בענין : "וירד יהודה מאת אחיו".¹²

אגדת בראשית (בובר) פרק סא ויוסף הורד מצרימה – טיגנת את מעיו של אביך

הלך יהודה ואמר לו : "הכר נא ... ויכירה ויאמר כתונת בני וגו' " (בראשית לו לב-לג), אמר לו הקב"ה ליהודה : אתה פסקת מעיו של אביך, ואמרת לו : הכר נא וגו', חיך אף אתה יש לך לשמוע כך, שנאמר : "היא מוצאת וגו' ותאמר הכר נא וגו' ויכר יהודה וגו' " (בראשית לח כה-כו).¹³

אמר לו יעקב : יודע אני מי שעשה לבני כך : "חיה רעה אכלתהו" (בראשית לו לג) - יודע אני שאת נתת העצה, שנאמר : "ויאמר יהודה אל אחיו : מה בצע וגו' " (שם שם כו).¹⁴ שאין חיה רעה מן האריה, ומי הוא? זה יהודה, שנאמר : "גור אריה יהודה" (בראשית מט ט). "טרורף טורף יוסף" (שם לו לג) - אתה שטרפת אותו ועלית למלכות, שנאמר : "מטרף בני עלית" (שם מט ט). אמר הקב"ה ליהודה : אין לך בנים ואין את יודע צערך של בנים. את טיגנת מעיו של אביך והטעית אותו ואמרת לו : "חיה רעה אכלתהו", עכשיו תדע מהו צער של בנים. ומה כתיב אחריו? "ויחיה בעת ההוא וירד יהודה וגו' " (בראשית לח א).¹⁵

בראשית רבה פרשה צט סימן ח – מטרף בני עלית

"גור אריה יהודה מטרף בני עלית" - מטרפו של יוסף שאמרת : "מה בצע".¹⁶

תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ד הלכה יח – מפני מה זכה יהודה למלכות

מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע : אלעזר בן מתיא וחנניא בן כינאי ושמעון בן עזאי ושמעון התימני והיו עסוקין במה ששנה להם ר' עקיבא : מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהודה בתמר.

¹² קצרנו מאד במדרש זה ולקחנו מתוכו רק את החלק הנוגע לעניינינו אשר ממשיך את קו הטיעון של המדרש הקודם, אבל הפעם הטיעון נשמע מפי האחים עצמם שציפו שיהודה יתפוס יותר פיקוד וחיכו לכך. אילו השכיל יהודה לעמוד כאן איתן מול האחים, כפי שעמד מאוחר יותר, כשכל העניין הלך והתדרדר, מול יוסף המשנה למלך מצרים בתחילת פרשת ויגש, כל העניין היה נראה אחרת. על משקל המדרש במסכת שבת י ע"ב שבגלל כתונת הפסים "שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו - נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים", אפשר אולי לומר גם כאן: אילו עמד יהודה כנגד אחיו בפרשת יוסף לא נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, ומעניין לחשוב איך היה נכתב סופו של ספר בראשית. לדעה נוספת כנגד הכורח של הירידה למצרים, ראה מדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרק מד: "לא היו על השבטים לירד למצרים זולתי זרעם, ומי גרם להם לירד? הם עצמן, שנהא ששנאו את יוסף אחיהם, בשביל כן נתגלגל הדבר וירדו למצרים". וכבר הרחבנו לדון על ההכרח (או הבחירה) בירידה למצרים בדברינו [האם נגזר על אבותינו לירד למצרים](#) בפרשת וארא. חזרה לעניינינו, המיוחד במדרש זה הוא שהאחים הם שמנדים את יהודה וגורמים לירידתו, הם שבאים אליו בטענות מדוע הלך רק צעד אחד ולא את הדרך כולה. מדוע לא עצר בעדם! אך נראה שזו טענה קצת מוזרה וחוכמה של בדיעבד אם לא צביעות וצריך להבין יותר מה בדיוק מכוון כאן המדרש.

¹³ מדרש זה הוא מהקשים בתיאור מכירת יוסף והתנהגות האחים לאחר מכן, ראו שם שהאחים עשו פיס היינו גורל מי יביא את הכתונת המגואלת בדם לאבא יעקב (וזה אחד ממשמעויות המילה כתונת פסים – כתונת שעשו עליה פיס, בדברינו [כתונת ודם](#) בפרשה זו).

¹⁴ כאן באמת צריכים לקרוא את פסוקים כו וכו כמקשה אחת ואין שום "חלקהו ופרשהו" ומכאן גם ההמשך הבלתי נמנע במעשה הרמאות של כתונת הפסים המגואלת בדם – הכל המשך אחד, הכל לחובתו של יהודה, מי "מה בצע" דרך "לכו ונמכרנו" ועד "הכר נא" שגם עליו נעשו יהודה במידה כנגד מידה כאשר תמר נצבת מולו ואומרת לו "הכר נא" (בראשית רבה פד יט).

¹⁵ מדרש זה על "וירד יהודה" שייך לקבוצת מדרשים רחבה אשר מקשרים את "וירד יהודה" שבפרק לח, העומד באמצע סיפור מכירת יוסף, עם סיפור מכירת יוסף. "וירד יהודה" כנגד "ויוסף הורד מצרימה". ירידתו של האחד כרוכה בירידתו של השני וכך גם עלייתם בהמשך הסיפור והתייצבותם לדורות כשני האחים והשבטים הבולטים (ראה דברינו [רחל ולא אחיות](#) בפרשת ויצא). מדרש זה מציג אולי את הביקורת הקשה ביותר על יהודה. אין כאן שום זכות על הצלת יוסף ממיתה, רק חובה והאשמה כבדה על מכירתו, על תרמית הכתונת המגואלת בדם ועל הצער הגדול שגרם לאביו – מפי הקב"ה ומפי יעקב. אבל ... שילוב הפסוק: "מטרף בני עלית" שלקוח מברכת יעקב ליהודה בסוף ימיו, משלב כאן נימה אחרת שאותה נראה בתמצית במדרש הסמוך. מכל הפרשה הקשה הזו יוצא יהודה כמלך. מלך שכל האחריות והנטל המשפחתי (ובעתיד הלאומי) מוטל עליו (איפה שאר האחים?), אבל מלך. במבט לאחור בערוב ימיו, אולי מבין יעקב היטב את מה שאירע ואת חלקו של יהודה (ראה דברינו הסיפור שלא סופר בפרשת ויחי), אבל אי אפשר להתעלם גם מהסוף הטוב של הסיפור ומכך שיהודה לא רק החזיר בשלום את בנימין וקיים את הבטחתו: "אנכי אעירבנו מידי תבקשנו", אלא גם "הביא" עמו את הבשורה שיוסף חי.

¹⁶ וכן הוא במדרש תנחומא פרשת ויחי סימן י: "גור אריה יהודה מטרף בני עלית מטרף בני יוסף עלית שאמרת מה בצע כי נהרוג (בראשית לו) ובמדרשים רבים אחרים. ערב מותו, בברכתו ליהודה, עורך יעקב את חשבוננו עם יהודה ועם כל הביקורת עליו אין הוא יכול ואולי גם אין הוא רוצה להתעלם מכך שהודות ל"מה בצע" של יהודה, ניצל בסופו של דבר יוסף. ואפילו המעשה הכל כך קשה שיהודה עשה כאשר הציג לו את כתונת הפסים המגואלת בדם (ראה אגדת בראשית לעיל), גם מעשה זה נסלח: "אמר לו ליהודה: בני, מסולק אתה מאותו עון שאמרת טרף טורף יוסף" (בראשית רבה צז ט). כך או כך, ראה איך מדרש זה ומדרש אגדת בראשית לעיל נצבים זה מול זה ומתעמתים זה עם זה בחזקה, זה בכה וזה בכה. והכל על בסיס אותם פסוקים. זה כוחו של המדרש.

הוסיפו הן מעצמן: "אֲשֶׁר חֲכָמִים יְגִידוּ וְלֹא כִּחְדוּ מֵאַבֹתָם. לֶחֶם לְבָדִם נִתְּנָה הָאָרֶץ" (איוב טו יח-יט).¹⁷ אמר להם: וכי נותנן שכר על העבירות? אלא מפני מה זכה יהודה למלכות? מפני שהציל את אחיו מן המיתה, שנאמר: "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגוי".¹⁸ אמר להם: דיה להצלה שתכפר על המכירה.¹⁹

שבת שלום
מחלקי המים

¹⁷ תלמידי ר' עקיבא יושבים לפני ר' טרפון (או ר' יהושע) ומצטטים את ר' עקיבא רבם שאמר שיהודה זכה למלכות מפני שהודה במעשה תמר. הם מוסיפים ומחזקים את דברי רבם על"י הבאת הפסוק מאיוב שאומר שמי שמודה ולא מכסה על מעשיו, לו נתנה הארץ, היינו נעשה מלך. פסוק זה, אגב, משמש בסיס לדרשות רבות על כך שהתורה והמקרא אינם מכסים על חטאי אנשים גדולים ובכללם אבות האומה. ראה דברינו [נטלתי ספר בראשית וקראתי בו](#) בפרשה זו.

¹⁸ לאחר שר' טרפון (או ר' יהושע) דוחה את דעת ר' עקיבא שההודאה במעשה תמר היא שזכתה את יהודה במלכות, מנסים התלמידים דרך אחרת, שהצלת יוסף ממיתה, "מה בצע כי נהרוג את אחינו", היא שזיכתה את יהודה במלכות. גם הצעה זו נדחית כפי שנראה.

¹⁹ סוף דבר, כף המאזניים מעויינתת וקשה לשבח או לגנות את יהודה על מעשהו. הייתה כאן הצלה, אבל גם מכירה. לרגע התעלה יהודה משאר אחיו ותפס מנהיגות ואחריות ורגע אחריו תפס פיק ברכיים ולא השלים את המצווה ולא לקח אחריות עד הסוף. אנחנו היינו אומרים: המכירה קלקלה את ההצלה, אבל המדרש בוחן את הדברים בראייה לאחור: ההצלה מכפרת בדיעבד על המעשה הנורא של המכירה. ובלשונו של המדרש: דיה להצלה שתכפר על המכירה. ראה מקבילה לדרשהוסיפור זו במכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ה בשם ר' טרפון: "כבר היה ר' טרפון וזקנים יושבין בצלו של שובך של יבנה ונשאלה שאלה זו לפנינום ... אמרו לו: למדנו רבינו באי זו זכות זכה יהודה למלכות? אמר להם רבי טרפון: אמרו אתם. אמרו: בזכות שאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו (בראשית לז כו) שהצילו ממיתה. אמר להם: דיה להצלה שתעמוד ותכפר על המכירה שנתן עצה למכרו ולא להשיבו אל אביו". אבל זו, כאמור, שיטת ר' טרפון. שיטת ר' עקיבא ותלמידיו שיהודה זכה למלכות בשל הודאתו במעשה תמר ובשל הצלת יוסף, נשתמרה במדרש בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשה צז: "יהודה אתה יודוך אחיך לפי שהודית יודו לך אחיך בעולם הזה ובעולם הבא, ולפי ברכתו שליעקב אבינו עמדו ממנו שלשים מלכים, שנאמר: אלה תולדות פרץ (רות ד יח), ותחשב דוד ושלמה רחבעם ואבייה אסא יהושפט [עד יכניה וצדקיה], וכן לעולם הבא ודוד עבדי נשיא להם לעולם (יחזקאל לז כה), ולפי שזכה יהודה והציל לתמר ולשני בניה מן המיתה, והציל את יוסף מן המיתה שנאמר: ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע (בראשית לז כו)". בנושא עצמו - מפני מה זכה יהודה למלכות - נגענו אגב אורחא בדברינו [מעשה יהודה ותמר](#) בפרשה זו וכן בדברינו [מי ירד לים תחילה](#) בשביעי של פסח וכעת גם בדברינו כאן. אך טרם זכינו לדון בו לגופו ובמלואו. אולי נזכה לכך באחת מפרשות ויחי הבעל"ט.